

Aukštosios mokyklos dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai akademinės veiklos plėtotės aspektu

Rima Bakutytė¹, Lidija Ušeckienė²

¹ Šiaulių universitetas, Ugdymo mokslų ir socialinės gerovės fakultetas, Edukologijos ir psichologijos katedra, P. Višinskio g. 25, 76351 Šiauliai, rima.a@tsi.su.lt

² Šiaulių universitetas, Ugdymo mokslų ir socialinės gerovės fakultetas, Edukologijos ir psichologijos katedra, P. Višinskio g. 25, 76351 Šiauliai, lidija.u@tsi.su.lt

Anotacija. Straipsnyje, remiantis teorinio ir empirinio tyrimo duomenimis, išryškinamas dėstytojų akademinės veiklos sudėtingumas, išskiriamos veiklos sritys ir rodikliai. Remiantis dėstytojų įvardytomis žinių ir gebėjimų stygiaus atskirose srityse tyrimo rezultatais, taip pat atskleidžiama, kaip žinių ir gebėjimų stoką suvokia skirtingų lyčių, atstovaujамų mokslo sričių, nevienodos darbo patirties universitetų ir kolegijų įgiję ar neįgiję mokslo laipsnį dėstytojai.

Esminiai žodžiai: *dėstytojų akademinė veikla, aukštoji mokykla, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimas.*

Įvadas

Aukštojo mokslo sistemos Europoje plėtra pastaraisiais dešimtmečiais siejama su studijų kokybės užtikrinimu. Šis kokybės siekis pirmiausia implikuoja didelę atsakomybę aukštajai mokyklai, o ypač universitetui, kuris, anot R. Barnetto (2012), šiandien jau nebėra tik tam tikros srities žinių kūrėjas, perteikėjas, bet privalo būti atsakingas ir už santykius su valstybe bei visuomene. Tad mokslo ir studijų institucijos veikla neišvengiamai siejama su orientuoto į asmenybę ugdymo universitete ar kolegijoje proceso įgyvendinimu. Tokios transformacijos visuomenė instituciniu lygmeniu, be abejo, įpareigoja aukštosios mokyklos dėstytoją į savo veiklą darbovietėje žvelgti kompleksiskai, globaliai. Šis imperatyvas išvelgiamas tiek apskritai Europos (Braskamp ir Ocry, 1994; Barnett, 2000, 2012; Pawlowsky, 2008), tiek ir Lietuvos tyrimų (teorinių ir

empirinių), kuriuose gilinamasi į Lietuvos dėstytojo veiklą (Linkaitytė, Valiuškevičiūtė, Kuncaitis ir Žilinskaitė, 2004; Linkaitytė, Jakubauskaitė, Montrimaitė, 2005; Šedžiuvienė, 2005; Allan ir Lukoševičiūtė-Noreikienė, 2008; Šlentnerienė ir Tandzegolskienė, 2008; Jatkauskienė, Andriekienė ir Trakšėlys, 2014; Jezerskytė, 2014 ir kt.), rezultatuose. Analizuojant minėtus darbus tampa akivaizdu, kad dėstytojų veikla, keičiantis visos visuomenės gyvenimui, šiandien darosi vis sudėtingesnė, todėl jai plėtotis reikalingas nuolatinis dėstytojų kvalifikacijos tobulinimas, nes, viena vertus, vis dar gajos įsisėnėjusios, nesuderinamos su postmodernios visuomenės koncepcija nuostatos į akademinę veiklą, susiformavusios dar studentiškos jų patirties ar pirmųjų darbo metų universitete ar kolegijoje pagrindu (Biggs, 1999; Prosser ir Trigwell, 1999; Prosser et al., 2003). Kita vertus, kintant ir plečiantis studijų aplinkai ir erdvei, atsiranda būtinybė ne tik nuolat tobulinti dėstytojo kompetencijas, bet ir įgyti naujų, leidžiančių atlikti sudėtingus visam aukštajam mokslui, kartu ir dėstytojams, keliamus reikalavimus (Tinfavičienė, 2007; Targamadžė ir Petrauskienė, 2008).

Kolegijų ir universitetų dėstytojai, dirbantys neretai su netradiciniais studentais, yra skatinami atsakyti tradicinės dėstymo veiklos, kaip žinių ir įgūdžių perdavimo modelio, ir remtis konstruktyvaus mokymosi veikla. Anot D. Gudaitytės (2000), siekiant lavinti studentų kritinį mąstymą ir tuo tikslu taikant įvairias darbo formas ir mokymosi metodus (pavyzdžiui, interaktyvius), dėstytojas tampa konsultantu, patarėju, mokančiu bendradarbiauti, dalyvauti įvairiuose pasikeitimo projektuose ir programose. Anot G. J. Rastauskienės, K. Kardelio ir I. M. Šeščilienės (2008), dėstytojas šiuo metu turėtų orientuotis į studentą, pasižymintį akademinio ambicingumu ir bendrosiomis kompetencijomis, leisti studijuojančiam asmeniui išreikšti save įvairialypėje profesinėje veikloje, įsisąmonindamas, kad besimokantieji turi gebėti konkuruoti darbo rinkoje.

N. Šedžiuvienė (2005) teigia, kad dėstytojo pedagoginė veikla susideda iš dviejų dalių – matomos ir paslėptos. Pastaroji skirta mokymo proceso projektavimo, dalykų programų ir paskaitų rengimo veiklai. Matomąją vadinama veikla, susidedanti iš reikalingos informacijos studentams pateikimo, studentų pažintinės veiklos organizavimo, komunikavimo. Ugdomoji veikla, kasdienybėje pasireiškianti dėstymu, pasak L. A. Braskampo ir J. C. Ocry (1994), sudaryta iš paskaitų skaitymo, bendravimo su studentais seminarų ir laboratorinių darbų metu, studentų individualaus darbo priežiūros, jų tiriamųjų darbų organizavimo, konsultavimo ir vertinimo, studijų dalyko dokumentų pildymo, vadovavimo asistentams, studijų dalyko turinio projektavimo, peržiūrėjimo ir tobulinimo, studijų medžiagos rengimo ir tobulinimo, kolegų darbo vertinimo.

Literatūroje akcentuojama, kad šiuolaikiniam dėstytojui neužtenka save suvokti tik kaip asmenį, kuris dirba su studentais; galiausiai jo dėstymą lemia ir socialinė institucija, dalyvavimas jos veikloje. Tad jam būtina suvokti ir tai, kad jis yra socialinės institucijos narys (Rastauskienė et al., 2008). Realizuodamas šį vaidmenį, jis vykdo veiklą, susijusią su organizaciniu ir reprezentaciniu darbu. Iš vienos pusės, dėstytojas aukštojoje mokykloje atlieka administracinius darbus, dalyvauja įvairių komisijų veikloje, o iš kitos – būdamas

komisijos narys kitų institucijų ar net kitų šalių vykdomoje veikloje, veikdamas kaip srities specialistas ar ekspertas, atstovauja savo švietimo įstaigai.

Iš minėtų tyrimų aišku, kad šiuolaikiniam dėstytojui keliami reikalavimai nuolat auga, jo akademinė veikla vis labiau grindžiama mokymosi paradigma, kuri lemia plataus spektro įvairių žinių ir gebėjimų, susijusių ne tik su dėstyumu, bet ir dalyvavimu aukštosios mokyklos, visuomenės gyvenime įgijimu. Akademinė dėstytojo veikla ir toliau yra laikoma bene svarbiausia jo darbe, tačiau Lietuvoje dėstytojai dažniausiai įgyja ir plėtoja savo tokio pobūdžio veikloje būtinas kompetencijas gana stichiškai (tiesiogiai reflektuodami savo veiklą, diskutuodami su kolegomis ir pan.), kadangi daugumoje aukštųjų mokyklų kol kas nėra įgyvendinamas sisteminis dėstytojų kvalifikacijos tobulinimas, mažai kreipiamas dėmesio į tai, kurias jų kompetencijas reikia plėtoti, neakcentuojami jų pačių akademinės veiklos tobulinimo poreikiai. Tokia situacija susiklostė todėl, kad pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus valstybinėse aukštosiose mokyklose dirbančių dėstytojų atestacijos tvarką daugiausia akcentuojama ne asmens, kaip dėstytojo, bet kaip mokslininko veikla, nereikalaujama plėtoti andragoginių kompetencijų. O konkrečių tyrimų šia linkme, turinčių ne tik teorinio, bet ir praktinio pobūdžio reikšmingumą, Lietuvoje nepakanka. Šiame kontekste tampa aktualu ištirti dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikius. Nesant tokių tyrimų sunku prognozuoti sisteminį, atliepiantį dėstytojų, dirbančių tiek universitete, tiek kolegijoje, atstovaujantiems skirtingų sričių mokslus, lūkesčius dėl kvalifikacijos tobulinimo.

Tyrimo tikslas – nustatyti aukštosios mokyklos dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikius remiantis jų nuomone apie labiausiai stokojamas skirtingų sričių žinias ir gebėjimus.

Siekiant numatyto tikslo kelti šie uždaviniai:

1. Ištirti aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikių sritis.
2. Atskleisti šių poreikių priklausomybę nuo respondentų lyties, mokslo laipsnio, darbovietės tipo, darbo stažo ir atstovaujamos mokslo srities.

Tyrimo metodai, imtis ir organizavimas

Siekiant numatyto tikslo, remiantis mokslinių šaltinių analize ir grupinės diskusijos rezultatais, buvo parengtas dėstytojų akademinės veiklos modelis, kuriame išskirtos dėstytojų veiklos sritys ir jų rodikliai (Ušeckienė, Bakutytė, 2014), sudaryta uždaro tipo tyrimo anketa. Tiek anketa, tiek ir dėstytojų akademinės veiklos modelis, atlikus 2013 m. pirmąjį tyrimą, buvo tobulinti. Organizuojant tyrimą pirmiausia orientuotasi į tuos veiklos aspektus, kurie turėtų būti svarbūs Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojams. Tuo tikslu tyrėjai rėmėsi mokslinių šaltinių analize, o žinias ir gebėjimus sugrupavo pagal dėstytojo veiklos sritis, kurias numatė D. L. Wallin ir C. L. Smith (2005), atlikusios tyrimą su technologijos fakulteto dėstytojais. Kuriant ir vėliau koreguojant šias sritis

atsižvelgta į Lietuvos sociokultūrinį kontekstą ir į pritaikomumą įvairiam dėstytojų kontingentui (1 lentelė).

1 lentelė

Dėstytojų akademinės veiklos sritys ir jų rodikliai

Veiklos sritis	Rodikliai
Individualios ir grupinės paramos teikimas studentams, vadovavimas jiems	Studentų savarankiško darbo organizavimas Praktikos organizavimas ir vertinimas Studentų, studijuojančių nuotoliniu ir tradiciniu būdu, konsultavimas rengiant jiems rašto darbus Grįžtamojo ryšio apie studentų atliktas savarankiško darbo užduotis suteikimas Studijų proceso individualizavimas
Dėstomosios veiklos organizavimas	Mokymo(si) metodų taikymas paskaitose / seminaruose Paskaitos skaitymas Seminaro vedimas Laboratorinio darbo vedimas Darbas grupėse Efektyvus laiko valdymas paskaitos metu Naujos informacijos paieška, sisteminimas, analizė Teorinių modelių ir praktinio pobūdžio informacijos susiejimas
Studentų mokymosi veiklos stimuliavimas	Studentų kritinio mąstymo lavinimo ir sprendimų priėmimo skatinimas Mokslinių tyrimų integravimas į studijų procesą Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūros puoselėjimas Didaktiniu požiūriu tinkamos mokymosi aplinkos sukūrimas Studentų pasiekimų vertinimas Studentų mokymosi motyvavimas
IKT taikymas studijų procese	Informacinių komunikacinių technologijų naudojimas teorinių ir praktinių užsiėmimų metu Nuotolinių studijų organizavimas
Studijų programų kūrimas ir tobulinimas	Studijų programų rengimas Studijų programų analizė ir pertvarkymas Studijų dalyko aprašų rengimas
Administracinė ir vadybinė veikla	Šalies ir užsienio projektų inicijavimas, rengimas ir valdymas Vadybinė veikla Aukštosios mokyklos organizacinės kultūros supratimas ir puoselėjimas
Asmeninės kultūros puoselėjimas ir profesinis tobulėjimas	Etikos standartų laikymasis Specialybės žinių gilinimas Asmeninių savybių identifikavimas ir tobulinimas

Tyrimo, vykdyto 2015 m., metu prašyta skirtingų šalies miestų aukštųjų mokyklų dėstytojų įvertinti nurodytų žinių ir gebėjimų trūkumą bei pažymėti kai kuriuos demografinius duomenis: lytį, pedagoginio darbo aukštojoje mokykloje stažą, mokslinių tyrimų sritis, aukštosios mokyklos tipą, mokslo laipsnį. Šioje anketoje respondentų prašyta nurodyti pagal keturbalę ranginę skalę, kaip stipriai jie įsisažmonina nurodytų žinių ir gebėjimų trūkumą. Tad vertinant dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikį buvo pasirinktas andragoginių žinių ir gebėjimų stygiaus stiprumo kriterijus.

Atlikus tyrimą sugrįžo 203 anketos, iš kurių tolesnei analizei tinkamomis pripažintos 196. Nagrinėjant jose pateiktus demografinius duomenis paaiškėjo, jog daugiausia buvo apklausta dėstytojų, kurie neturi mokslo laipsnio (62,4 proc.), apie trečdalis tiriamųjų (33,5 proc.) buvo įgiję daktaro ir 3,6 proc. – habilituoto daktaro laipsnį. Vienas respondentas (0,5 proc.) nenurodė, ar turi mokslo laipsnį. Iš atsakiusių į anketos klausimus beveik ketvirtadalis buvo vyrai (22,3 proc.) ir daugiau nei trys ketvirtadaliai moterys (77,7 proc.).

Tarp tiriamųjų daugiau nei pusė dirbo kolegijose (68,0 proc.), kiti – universitetuose. Aiškinantis, kurioje tyrimų srityje dirbo respondentai, nustatyta, kad ketvirtadalis jų nenurodė savo tyrimų srities (25,9 proc.). Tokių daugiausia buvo tarp dirbančių kolegijose, taigi, tikėtina, kad jie yra praktikai, todėl ir neidentifikavo savo tyrimų srities. Mažiausia apklausta dirbančiųjų biomedicinos (5,1 proc.), technologijos (3,0 proc.), fizinių (7,1 proc.) mokslų, o daugiausia – meno (28,4 proc.) srityje. Kitų sričių, dalyvavusių apklausoje, tyrėjų skaičius toks: humanitarinių mokslų – 14,7 proc., socialinių – 15,7 proc.

Andragoginis darbo stažas aukštojoje mokykloje taip pat buvo įvairus. Ypač daug pavyko apklausti jaunų dėstytojų, kurie išdirbę aukštojoje mokykloje ne daugiau kaip 5 metus (21,8 proc.), taip pat nemažai apklausta ir tų dėstytojų, kurie universitete ar kolegijoje dirbo nuo 5 iki 10 metų (29,4 proc.). Nuo 10 iki 15 metų aukštojoje mokykloje išdirbusių asmenų buvo 16,2 proc., nuo 15 iki 20 metų – 11,2 proc. O tokių, kurie vykdo akademinę veiklą aukštojoje mokykloje 20 ir daugiau metų, – 21,3 proc.

Tyrimo rezultatai buvo apdoroti SPSS programa, taikant skirstinių analizę bei chi kvadrato kriterijų, aiškinantis ryšius tarp išskirtų požymių ir demografinių kintamųjų. Tokia analizė ne tik įgalino daryti prielaidas apie kvalifikacijos tobulinimo poreikio ypatumus, bet ir pagrįsti dėstytojų kvalifikacijos poreikių specifiškumą pagal jų tyrimo sritis, darbovietės tipą, darbo bei mokslinę patirtį.

Tyrimo rezultatai

Dėstytojų poreikio tobulinti individualios ir grupinės paramos studentams teikimo, vadovavimo srityje duomenys pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Dėstytojų žinių ir gebėjimo teikti individualią bei grupinę paramą studentams ir vadovauti jiems stygiaus suvokimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
1. Studentų savarankiško darbo organizavimas	27,9	47,2	17,3	7,1	0,5
2. Praktikos organizavimas ir vertinimas	21,8	36,0	30,5	11,2	0,5
3. Studentų, studijuojančių nuotoliniu ir tradiciniu būdu, konsultavimas rengiant jiems rašto darbus	17,3	41,1	32,0	8,6	1,0
4. Grįžtamojo ryšio apie studentų atliktas savarankiško darbo užduotis suteikimas	22,8	42,6	25,9	7,6	1,0
5. Studijų proceso individualizavimas	17,8	42,6	30,5	8,1	1,0

Iš pateiktų rezultatų galima matyti, kad bene aktualiausia tiriamiesiems būtų tobulinti savo žinias ir gebėjimus organizuoti studentų savarankišką darbą, kadangi maždaug kas ketvirtas iš jų konstatavo, kad būtent šioje srityje jaučia didelį jų stygių. Kiek mažiau respondentai pripažino, kad jie stokoja praktikos organizavimo ir vertinimo bei grįžtamojo ryšio apie studentų atliktas savarankiško darbo užduotis žinių ir gebėjimų, nes kas penktas apklaustasis teigė, kad jam to labai trūksta. Mažiausiai tyrimo dalyviai akcentavo, jog jiems stinga studentų konsultavimo rengiant rašto darbus, studijuojant nuotoliniu ir tradiciniu būdu ir studijų proceso individualizavimo žinių ir gebėjimų, kadangi tik kas šeštas respondentas pažymėjo šių žinių ir gebėjimų stoką. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad aktualiausia, anot tiriamųjų, jiems individualios ir grupinės paramos teikimo studentui, vadovavimo jam srityje yra mokyti, kaip organizuoti studentų savarankišką darbą.

Analizuojant šiuos rezultatus pagal lytį, darbo aukštojoje mokykloje stažą, mokslo sritį, darbovietės tipą tenka pripažinti, jog nerastas nė vienas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šių ir aptariamos srities kintamųjų, todėl galima daryti išvadą, kad tiek vyrai, tiek ir moterys, tiek daugiau, tiek ir mažiau aukštojoje mokykloje dirbantys, atstovaujantys skirtingų sričių moksliniams tyrimams asmenys ar neidentifikuavę savo tyrimų srities praktikai tiek kolegijos, tiek ir universiteto akademinis personalas panašiai pripažįsta individualios ir grupinės paramos, vadovavimo srities žinių ir gebėjimų stygių. Tačiau koreliacinė analizė atskleidė, jog egzistuoja, nors ir silpnas, analizuojamo aspekto ir mokslo laipsnio įgijimo ryšys. Detalesnė analizė parodė, kad mokslininkai mažiau nei neturintys mokslo laipsnio asmenys pripažino, kad jiems stinga studentų konsultavimo pastariesiems rengiant rašto darbus studijuojant nuotoliniu ir tradiciniu būdu ($\chi^2 = 22,37$, $df = 12$, $p = 0,034$), konkrečiau, kas penktas neturintis mokslo laipsnio dėstytojas teigė, kad jam stinga šio gebėjimo, o iš mokslo laipsnį turinčiųjų jaučiantis aptariamos srities žinių ir gebėjimų stoką pažymėjo tik kas dešimtas respondentas. Tokius rezultatus galėjo lemti tai, kad įgiję mokslų daktaro laipsnį asmenys labiau nei kiti mano turintys nemenką

konsultacinio darbo patirtį, todėl jie gali būti mažiau motyvuoti dalyvauti mokymuose, kuriuose gilinamasi į studentų konsultavimo problematiką. Neatsižvelgiant į tai, apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog tirtieji skirtingoms mokslo ar praktikos sritims atstovaujantys aukštųjų mokyklų (universitetų bei kolegijų) dėstytojai vis dėlto jaučia panašų poreikį tobulinti savo kvalifikaciją individualios ir grupinės paramos studentams teikimo, vadovavimo jiems srityje.

Dėstytojų nuomonė apie tai, kuriame dėstomosios veiklos organizavimo segmente jiems labiausiai stinga žinių ir gebėjimų, atspindėta 3 lentelėje.

3 lentelė

Dėstytojų žinių ir gebėjimo organizuoti dėstomąją veiklą stygiaus suvokimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
1. Mokymo(si) metodų taikymas paskaitose / seminaruose	41,6	58,4	16,8	4,6	0
2. Paskaitos skaitymas	33,5	33,5	20,8	11,2	1,0
3. Seminaro vedimas	33,0	35,0	21,8	9,1	1,0
4. Laboratorinio darbo vedimas	18,3	30,5	27,9	22,3	1,0
5. Darbas grupėse	22,8	37,1	28,4	10,7	1,0
6. Efektyvus laiko valdymas paskaitos metu	28,4	35,5	22,3	12,7	1,0
7. Naujos informacijos paieška, sisteminimas, analizė	25,9	40,1	23,9	9,1	1,0
8. Teorinių modelių ir praktinio pobūdžio informacijos susiejimas	21,3	51,3	19,8	6,6	1,0

Rezultatai įtikina, kad dėstytojai labiausiai akcentuoja, jog jiems ypač stinga žinių ir gebėjimų, įgalinančių taikyti mokymo(si) metodus paskaitose / seminaruose, efektyviai skaityti paskaitas ir vesti seminarus, valdyti laiką juose, vykdyti naujos informacijos paiešką, sisteminimą ir analizę, nes ne mažiau kaip trečdalis ar bent ketvirtadalis tiriamųjų konstatavo jaučiantys šiose veiklose žinių ir gebėjimų stygių. Kiek mažiau tiriamieji išvelgė žinių ir gebėjimų spragas laboratorinių darbų vedimo, grupinio darbo organizavimo bei teorinio ir praktinio pobūdžio informacijos susiejimo aspektais, kadangi apie ketvirtadalis jų nurodė tokių žinių ir gebėjimų stygių. Apžvelgus šią situaciją, tenka pripažinti, kad dažnas dėstytojas konstatuoja, kad jam stinga žinių ir gebėjimų organizuoti tinkamai dėstomąją veiklą, ir šis stygius jiems yra net labiau juntamas negu individualios ir grupinės paramos studentams teikimo srityje. Tokia situacija leidžia daryti pirminę prielaidą, kad taip yra todėl, jog galbūt realybėje dėstytojai labiau akcentuoja ne paramos studentui teikimą, bet savo veiklą paskaitų metu, tačiau jai pagrįsti reikia išsamesnių tyrimų.

Koreliacinė šių rezultatų analizė parodė, kad nebuvo nustatyta statistškai reikšmingo skirtumo lyties, darbo aukštojoje mokykloje stažo bei patirties, mokslo srities,

darbovietės tipo bei atstovaujamos mokslo srities aspektais, tad galima konstatuoti, jog skirtingų lyčių, įgiję nevienodą darbo stažą, turintys ar neturintys mokslo laipsnio, dirbantys kolegijoje ir universitete dėstytojai panašiai įsisąmonina savo žinių ir gebėjimų organizuoti dėstomąją veiklą stoką.

Tiriant, kokių žinių ir gebėjimų stimuliuojant studentų mokymosi veiklą labiausiai dėstytojams stinga, nustatyta tokia padėtis (4 lentelė).

4 lentelė

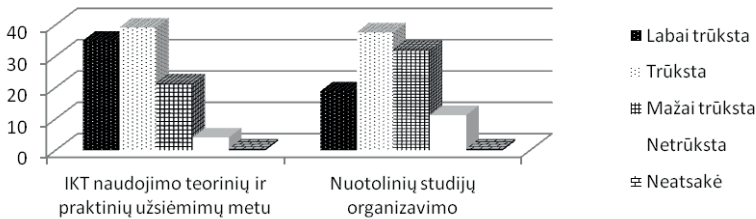
Dėstytojų žinių ir gebėjimų stimuliuoti studentų mokymosi veiklą trūkumo suvokimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
1. Studentų kritinio mąstymo lavinimo ir sprendimų priėmimo skatinimas	31,5	44,7	17,8	5,1	1,0
2. Mokslinių tyrimų integravimas į studijų procesą	37,6	39,6	14,7	6,1	2,0
3. Bendravimo ir bendradarbiavimo kultūros puoselėjimas studijų procese	25,4	31,5	33,5	7,6	2,0
4. Didaktiniu požiūriu tinkamos mokymosi aplinkos kūrimas	21,8	42,1	28,4	6,1	1,5
5. Studentų pasiekimų vertinimas	25,4	45,2	21,3	7,6	0,5
6. Studentų mokymosi motyvavimas	27,9	43,7	21,3	6,1	1,0

Akivaizdu, kad, dėstytojų teigimu, labiausiai jiems stinga tų žinių ir gebėjimų, kurie padėtų integruoti mokslinius tyrimus į studijų procesą, lavintų studentų kritinį mąstymą ir sprendimų priėmimą, nes apie trečdalis dėstytojų konstatuoja jaučiantys labai stokojantys tokių žinių ir gebėjimų. Kiek mažiau, apie ketvirtadalis respondentų, nurodė, kad jiems itin trūksta studentų mokymosi motyvavimo, jų pasiekimų vertinimo, bendravimo ir bendradarbiavimo kultūros žinių ir gebėjimų. Mažiausiai respondentams, tik penktadaliui iš jų, trūksta didaktiniu požiūriu tinkamos mokymosi aplinkos sukūrimo žinių ir gebėjimų. Palyginus šiuos rezultatus su anksčiau aptartaisiais matyti, kad dėstytojai panašiai vertina studentų veiklos stimuliacijos ir dėstomosios veiklos organizavimo žinių ir gebėjimų stygių.

Ryšių analizė parodė, jog nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp aptariamų rezultatų ir respondentų lyties, jų darbovietės tipo, darbo aukštojoje mokykloje stažo ar atstovaujamos mokslų srities, tad tenka konstatuoti, kad dėstytojų žinių ir gebėjimų stimuliuoti studentų mokymosi veiklą įsisąmoninimo lygis yra panašus. Tačiau nustatyta, kad nuo to, ar dėstytojas yra įgijęs mokslo laipsnį ar ne, šiek tiek priklauso jų žinių ir gebėjimų motyvuoti studentus trūkumo įsisąmoninimas, nes rastas šiuo aspektu statistiškai reikšmingas ryšys ($\chi^2 = 1,06$, $df = 12$, $p = 0,000$).

Aiškinantis, kaip dėstytojai jaučia žinių ir gebėjimų trūkumą taikant IKT studijų procese, atskleista tokia padėtis (1 pav.).

1 pav. Dėstytojų žinių ir gebėjimų trūkumo taikant IKT studijų procese suvokimas (proc.)

Duomenys įtikina, kad IKT panaudojimo studijų procese žinių tiriamiesiems stinga, nes apie trečdalis jų pripažįsta labai jaučiantys jų stygių šioje srityje. Nuotolinių studijų organizavimo gebėjimų ir žinių stygių respondentai akcentavo mažiau, kadangi tik kas šeštas jų pripažino labai stokojantys šioje srityje teorinio ir praktinio patyrimo. Apibendrinant šiuos rezultatus ir juos sugretinus su anksčiau aptartaisiais galima teigti, jog tirtiems dėstytojams aktualu ne tik plėtoti savo žinias dėstyimo organizavimo, studentų mokymosi veiklos stimuliavimo, bet ir IKT naudojimo srityje. Tolesnė analizė parodė, kad statistiškai reikšmingo ryšio tarp dėstytojų lyties, darbovietės tipo, darbo patirties aukštojoje mokykloje, įgyto mokslo laipsnio, atstovaujamos mokslo krypties neužfiksuota, todėl galima daryti prielaidą, kad tiek moterims, tiek vyrams, tiek labiau, tiek ir mažiau patyrusiems dėstyimo aukštojoje mokykloje veikloje, tiek įgijusiems, tiek ir neįgijusiems mokslo laipsnio akademiniais darbuotojams, neatsižvelgiant į jų tyrimų sritį ar darbovietės tipą, panašiai stinga IKT taikymo studijose žinių ir gebėjimų.

Kaip dėstytojai jaučia poreikį įgyti žinių ir gebėjimų studijų programų rengimo ir tobulinimo srityje, matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų.

5 lentelė

Dėstytojų žinių ir gebėjimų vykdyti studijų programų kūrimą ir tobulinimą stygiaus suvokimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
1. Studijų programų rengimas	14,7	46,9	26,9	11,2	1,0
2. Studijų programų analizė ir pertvarka	22,8	43,7	26,9	5,6	1,0
3. Studijų dalyko aprašų rengimas	19,8	43,1	26,9	9,1	1,0

Rezultatai rodo, kad apie penktadalis respondentų teigia, jog jiems trūksta studijų programų analizės ir pertvarkos, dalyko aprašų rengimo žinių ir gebėjimų, ir tik kas šeš-

tas pripažįsta jaučiantis teorinio ir praktinio patyrimo stygių studijų programų rengimo srityje. Palyginus šiuos duomenis su anksčiau analizuotaisiais, matyti, jog dėstytojams tobulintis studijų programų kūrimo ir tobulinimo srityje nėra tiek aktualu kaip dėstomosios veiklos organizavimo, studentų veiklos stimuliavimo, IKT naudojimo studijose sferoje. Kaip ir ankstesniu atveju, nerastas nė vienas statistiškai reikšmingas ryšys ieškant sąsajų tarp aptariamų aspektų ir lyties, darbovietės, tipo, stažo, mokslo laipsnio įgijimo, todėl galima daryti išvadą, kad dėstytojų žinių ir gebėjimų trūkumo suvokimas studijų programų kūrimo aspektu yra panašiai būdingas vyrams ir moterims, įgijusiems skirtingą darbo patirtį, dirbantiems universitete ar kolegijoje, turintiems mokslo laipsnį ar jo dar neturintiems, atstovaujantiems įvairioms mokslo sritims.

6 lentelė

Dėstytojų vadybinių ir administracinių žinių bei gebėjimų trūkumo suvokimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
1. Šalies ir užsienio projektų inicijavimas, rengimas ir valdymas	24,9	40,1	21,8	13,2	0
2. Vadybinė veikla	19,3	33,0	34,0	12,2	1,5
3. Aukštosios mokyklos organizacinės kultūros supratimas ir puoselėjimas	16,8	35,0	35,0	12,2	1,0

Iš duomenų matyti, kad tirti dėstytojai jautė dar neturintys pakankamai žinių ir gebėjimų inicijuoti, rengti ir vykdyti šalies bei užsienio projektus, kadangi net kas ketvirtas apklaustasis konstatavo didelį žinių ir gebėjimų stygių. Šiek tiek mažiau respondentai (tik kas penktas ar šeštas iš jų) pripažino vadybinių bei aukštosios mokyklos organizacinės kultūros supratimo ir puoselėjimo didelį žinių ir gebėjimų trūkumą. Palyginus šiuos rezultatus su anksčiau aptartaisiais matyti, jog dėstytojai jaučia mažesnę žinių ir gebėjimų stygių ne tik studijų programų kūrimo ir tobulinimo, bet ir administracinės bei vadybinės veiklos srityje.

Koreliuojant šiuos duomenis su lyties, darbovietės tipo, darbo aukštojoje mokykloje stažo, mokslo laipsnio įgijimo bei atstovaujamos mokslo krypties rezultatais, rastas tik vienas statistiškai reikšmingas ryšys: pastebėta, jog neįgiję mokslo laipsnio tiriamieji šiek tiek dažniau nei kiti konstatavo, kad jiems labai trūksta aukštosios mokyklos organizacinės kultūros supratimo ir puoselėjimo teorinio ir praktinio patyrimo ($\chi^2 = 23,90$, $df = 12$, $p = 0,021$). Tad akivaizdu, kad mažai atsižvelgiant į lytį, darbo aukštojoje mokykloje patirtį, darbovietės tipą, atstovaujamos mokslo krypties ar laipsnio įgijimą dėstytojai panašiai traktuoja vadybinių bei administracinių žinių ir gebėjimų stygių.

Kaip dėstytojai pripažįsta asmeninės kultūros puoselėjimo ir profesinio augimo teorinio ir praktinio patyrimo stoką, pateikiama 7 lentelėje.

7 lentelė

Dėstytojų asmeninės kultūros tapimo ir profesinio augimo stygiaus įsisąmoninimas (proc.)

Veiklos rodikliai	Labai trūksta	Trūksta	Mažai trūksta	Netrūksta	Neatsakė
Etikos standartų laikymasis	15,7	37,6	33,0	12,7	1,0
Specialybės žinių gilinimas	52,3	35,0	8,6	4,1	0
Asmeninių savybių identifikavimas ir tobulinimas	26,4	39,6	24,4	8,1	1,5

Duomenys įtikina, kad net kas antras apklaustas dėstytojas pripažįsta, kad jam dar labai trūksta specialybės žinių ir gebėjimų. Tačiau tik kas ketvirtas iš jų konstatuoja, jog labai stinga asmeninių savybių identifikavimo ir tobulinimo išmanymo. Dar mažiau dėstytojų teigia stokoiantys žinių ir gebėjimų laikantis etikos standartų. Šiuos rezultatus palyginus su kitais matyti, kad dėstytojams ypač trūksta žinių ir gebėjimų ne tik dėstomosios veiklos organizavimo, studentų mokymosi veiklos stimuliavimo, bet iš dalies ir IKT taikymo studijų procese bei asmeninės kultūros tapimo ir profesinio tobulėjimo srityje. Statistinė duomenų analizė taip pat atskleidė, kad nėra statistiškai reikšmingų ryšių tarp analizuojamo aspekto ir respondentų lyties, darbo stažo, mokslo laipsnio turėjimo, atstovaujamos mokslo krypties ir darbovietės tipo, vadinasi, tirti dėstytojai neatsižvelgiant į lytį, mokslo laipsnio turėjimą ar neturėjimą, darbo aukštojoje mokykloje stažą, mokslinių interesų sritį ir darbovietės tipą, panašiai jaučia asmeninės kultūros puoselėjimo ir profesinio tobulėjimo žinių trūkumą.

Išvados

Šiuolaikinės kaitos sąlygomis dėstytojo akademinė veikla sudėtingėja, dažniau ima pripažinti, jog dėstytojo veiklos sferos plečiasi, todėl išskyla būtinybė universiteto ir kolegijos dėstytojams tobulinti savo akademinės veiklos kompetencijas, įgyti naujų žinių, gebėjimų.

Remiantis mokslinių šaltinių analize ir šalies specifika, išskirtos tokios aukštųjų mokyklų dėstytojų andragoginių gebėjimų grupės pagal veiklos sritis: individualios ir grupinės paramos teikimas studentams, vadovavimas jiems (studentų savarankiško darbo organizavimas; praktikos organizavimas ir vertinimas; studentų konsultavimas rengiant jiems rašto darbus, studijuojant jiems nuotoliniu ir tradiciniu būdu; grįžtamojo ryšio apie studentų atliktas savarankiško darbo užduotis suteikimas, studijų proceso individualizavimas); dėstomosios veiklos organizavimas (mokymo(si) metodų taikymas paskaitose / seminaruose; paskaitos skaitymas; seminaro vedimas; laboratorinio darbo vedimas; darbas mažomis grupėmis; efektyvus laiko valdymas paskaitos metu; naujos

informacijos paieška, sisteminimas, analizė; teorinių modelių ir praktinio pobūdžio informacijos susiejimas); studentų mokymosi veiklos stimuliavimas (studentų kritinio mąstymo lavinimo ir sprendimų priėmimo skatinimas; mokslinių tyrimų integravimas į studijų procesą; bendravimo ir bendradarbiavimo kultūros puoselėjimas; didaktiniu požiūriu tinkamos mokymosi aplinkos sukūrimas; studentų pasiekimų vertinimas, studentų mokymosi motyvavimas); naujų technologijų taikymas studijų procese (nuotolinių studijų organizavimas; informacinių komunikacinių technologijų naudojimas); studijų programų kūrimas ir tobulinimas (studijų programų rengimas; studijų programų analizės ir pertvarkymas; studijų dalyko aprašų rengimas); administracinė ir vadybinė veikla (šalies ir užsienio projektų rengimas, valdymas ir inicijavimas; vadybinė veikla; aukštosios mokyklos organizacinės kultūros supratimas ir puoselėjimas); asmeninės kultūros puoselėjimas ir profesinis tobulėjimas (etikos standartų laikymasis; specialybės žinių gilinimas; asmeninių savybių identifikavimas ir tobulinimas).

Tirti aukštųjų mokyklų andragogai pripažįsta, kad jaučia poreikį tobulinti tuos akademinis gebėjimus, kurie tiesiogiai susiję su darbu su studentais. Konkrečiau jiems labiausiai stinga, pačių respondentų teigimu, tų žinių ir gebėjimų, kurie padėtų tinkamai organizuoti dėstomąją veiklą bei stimuliuoti studentų mokymosi veiklą. Tik šiek tiek mažiau jiems trūksta žinių ir gebėjimų teikiant individualią ir grupinę paramą studentams, vadovauti jiems, iš dalies taikyti informacines komunikacines technologijas, kurti ir tobulinti studijų programas, tinkamai įgyvendinti administracinę ir vadybinę veiklą, plėtoti asmeninę kultūrą ir profesinį tobulėjimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dėstytojai itin gerai suvokia savo specialybės žinių ir gebėjimų stoką. Tokią situaciją galėjo lemti tai, kad pastaraisiais metais įgyvendinama aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacijos atitikties darbui vertinimo sistema yra orientuota labiau ne į jo akademinę, bet į mokslinę veiklą. Esant ir toliau tokiai situacijai įgyvendinti į studentą orientuotų studijų nuostatas yra problemiška.

Lytis, mokslo laipsnis, darbovietės tipas (kolegija ar universitetas), darbo stažas ir atstovaujama mokslo sritis menkai lėmė aukštųjų mokyklų dėstytojų poreikį tobulinti akademinės veiklos kompetencijas, todėl rengiant dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo turinį nereikėtų jo diferencijuoti pagal šiuos kriterijus.

Literatūra

- Allan, A. ir Lukoševičiūtė-Noreikienė, I. (2008). Mišriųjų studijų kurso kokybės vertinimas atvirojo mokymosi idėjų kontekste: atvejo analizė. *Aukštojo mokslo kokybė*, 5, 94–131.
- Barnett, R. (2000). *Realizing the university in the age of supercomplexity*. Buckingham: Open University Press.
- Barnett, R. (2012). Introduction. *The future university. Ideas and possibilities*, 1–11.

- Biggs, J. B. (1999). *Teaching for quality learning at university*. Milton Keynes: Society for Research in Higher Education and Open University Press.
- Braskamp, L. A. ir Ocry, J. C. (1994). *Assessing faculty work*. San Francisco: Jossey Bass Publishers.
- Gudaitytė, D. (2001). *Aukštojo mokslo tapimo masiniu reiškiniu ypatumai: Daktaro disertacija*. Kaunas: KTU.
- Jatkauskienė, B., Andriekienė, R. M. ir Trakšelys, K. (2014). Universiteto dėstytojų didaktinė veikla: reali praktika, problemos, poreikiai. *Andragogika*, 1(5), 65–85.
- Jezerskytė, E. (2014). Universiteto dėstytojų veiklos įvairovė besikeičiančios edukacinės paradigmos kontekste. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 25, 110–117.
- Linkaitytė, G., Valiuškevičiūtė, A., Kuncaitis, R. ir Žilinskaitė, L. (2004). Atvirojo mokymosi dimensijos ir jų atpažinimo mokymo ir mokymosi procese galimybės. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 8, 84–91.
- Linkaitytė, G., Jakubauskaitė, V. ir Montrimaitė, L. (2005). Pedagoginės praktikos pokyčiai mokymosi visą gyvenimą kontekste. *Pedagogika*, 79, 116–122.
- Pawlowsky, J. M. (2008). Globalaus mokymosi kokybė. *Aukštojo mokslo kokybė*, 5, 12–31.
- Prosser, M. ir Trigwell, K. (1999). *Understanding learning and teaching: The experience in Higher education*. Milton Keynes: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.
- Prosser, M., Ramsden, P., Trigwell, K. ir Martin, E. (2003). Dissonance in the experience of teaching and its relation to the quality of student learning. *Studies in Higher Education*, 28(1), 37–48. doi: 10.1080/03075070309299
- Rastauskienė, G. J., Kardelis, K. ir Šeščilienė, I. M. (2008). Aš koncepcija: kognityviojo komponento raiška tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojų. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 20, 37–51. doi: 10.15388/ActPaed.2008.20.7514
- Šedžiuvienė, N. (2005). Kolegijų dėstytojų pedagoginės veiklos vertinimo sistemos sudarymas (principai ir kryptys). *Pedagogika*, 76, 33–38.
- Šlentnerienė, V. ir Tandzegolskienė, I. (2008). Universitete dirbančio dėstytojo veiklos sritys ir jų charakteristika. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 16, 98–116.
- Targamadžė, A. ir Petrauskienė, R. (2008). Nuotolinių studijų kokybė technologijų kaitos sąlygomis. *Aukštojo mokslo kokybė*, 5, 74–93.
- Tinfavičienė, I. (2007). Istorinė universitetinio aukštojo mokslo sampratos raida. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 19, 19–194.
- Ušeckienė, L. ir Bakutyte, R. (2014). Aukštųjų mokyklų dėstytojų savo akademinės veiklos vertinimas. *Andragogika*, 1(5), 197–213.
- Wallin, D. L. ir Smith, C. L. (2005). Faculty professional development in community and technical colleges. *Community College Journal of Research and Practice*, 28, 87–108. doi: 10.1080/10668920590524238

Higher School Professors' Needs for the Development of Qualification: the Facet of Academic Activity

Rima Bakutytė¹, Lidija Ušeckienė²

¹ Šiauliai University, Faculty of Education Science and Social Welfare, Department of Educology and Psychology, P. Višinskio St. 25, LT-76351 Šiauliai, Lithuania, rima.a@tsi.su.lt

² Šiauliai University, Faculty of Education Science and Social Welfare, Department of Educology and Psychology, P. Višinskio St. 25, LT-76351 Šiauliai, Lithuania, lidija.u@tsi.su.lt

Summary

The professor's academic activities remain most important in their work, but in Lithuania they acquire and develop this kind of competences in a rather spontaneous way, paying little attention to which competences should be expanded, the needs of the development of their academic work are not stressed.

The aim of the research is to determine demands of professional development of higher school professors referring to their opinions about the areas they lack knowledge and skills. The following research methods have been employed: analysis of scientific sources, focus group discussion, statistical data analysis. During the research 197 university and college lecturers were interviewed.

The analysis of the findings enabled to distinguish the following groups of lecturers' andragogic skills according the areas of activities. That is: individual and group support for students, supervision; organizing lecturing activities, stimulation of students' study activities; application of new technologies in the study process; creation and development of study programs; analysis of study programs and their revision; administrative and managerial; nurturing of personal culture and professional development.

It has been established that university lecturers under the investigation admit a considerable demand to perfect academic skills which are directly linked to their work with students. To be more precise, referring to the respondents, they need more knowledge and skills that would be helpful to organize lecturing activities and stimulate students learning activities. They feel a lesser need for knowledge and skills how to organize individual or group support for students, manage them, partially apply internet technologies, create and develop study programs, to properly implement administrative and managerial activities, expand personal culture and professional development. It should be noted that lecturers are aware of the lack of speciality knowledge and skills.

Keywords: *professors' academic activity, higher school, the development of professors' Qualification.*

Gauta 2016 10 14 / Received 14 10 2016
Priimta 2017 03 31 / Accepted 31 03 2017